

CERAMICA ROMANĂ TÂRZIE DE LA HALMYRIS. VASA ESCARIA: FORMELE HAYES 3 ȘI HAYES 10

FLORIN TOPOLEANU

În aproape două decenii de cercetări arheologice sistematice la Halmyris (com. Murighiol, jud. Tulcea)¹ a fost descoperită o importantă cantitate de ceramică romană și romano-bizantină.

Diversitatea și varietatea formelor, prezența consistentă a celor mai cunoscute zone producătoare din Imperiul Roman, dar mai ales condițiile aproape ideale ale descoperirilor, pe cele 13 niveluri de locuire sigur identificate, datate între sec. I-VII d. Ch., sunt elemente care înscriu ceramica de la Murighiol printre loturile de referință în cunoașterea unui important segment al vieții economice din Dobrogea antică.

Până în prezent ceramicii de la Halmyris i-au fost dedicate patru studii², reprezentând tot atâtea etape intermediare de cunoaștere și interpretare.

În vederea finalizării primului volum monografic dedicat cercetărilor de la Halmyris, recent a fost studiat un lot alcătuit din 2.106 vase întregi, întregibile sau fragmentare, recoltat în campaniile 1981 -1998³. Reamintim că cetatea, prima mare așezare de la intrarea pe Dunăre dinspre Marea Neagră și de altfel port fluvial atestat arheologic și epigrafic⁴, era legată organic de comerțul cu provinciile orientale, preponderența ceramicii din această parte a imperiului este firească. Astfel, din 2.106 piese studiate, 1.122, adică 53,27% sunt de proveniență orientală, fără a socoti imitațiile locale după prototipuri orientale, greu de identificat fără serioase analize fizice, chimice și petrografice, dar ușor de presupus după analogii (vezi Tabel I).

Această situație este sugestiv reflectată statistic mai ales în cazul veselei pentru

1 Bibliografie selectivă, Halmyris: Al. Suceveanu, M. Zahariade, - *Un nouveau vicus sur le territoire de la Dobroudja roumaine*, Dacia NS 30 1-2, p. 109-120. M. Zahariade, Al. Suceveanu, A. Opaț, C. Opaț, F. Topoleanu - *Șantierul arheologic Independența (Murighiol)*, Materiale 1986, p. 180-186, M. Zahariade, Al. Suceveanu, A. Opaț, C. Opaț, E. Topoleanu, *The Early and Late Roman Fortification at Independența, Tulcea County*; Dacia N S 31, 1987, 1-2, p. 97 - 106; Al. Suceveanu, M. Zahariade, *Du nom antique de la cite roumaine tardive d'Independența (dép. Tulcea)* Dacia N S 31, 1987 1-2, p. 87-96. Al. Suceveanu, *Așezarea getică și cetatea romană de la Independența (jud. Tulcea)*, RI, 41, 1988, p. 597-608.

2 Opaț 1991 A; idem 1996, Topoleanu 1996 A; idem 1996 B.

3 Florin Topoleanu, *Ceramica romană de la Halmyris*. Sec. I - VII d. Chr. (teză de doctorat), București 1998.

4 M. Zahariade, *New Epigraphical Finds in the roman Fort of Independența, Tulcea County*, Dacia N S 34, 1990, p. 259-266.

servitul mâncării (Vasa escaria), aflată numeric pe locul doi, după amfore (Tabel II). Din cele 537 de piese aparținând acestei categorii ceramice, 482 sunt farfurii, străchini și boluri întregi sau fragmentare produse în atelierele orientale (89,76%), celelalte fiind nord-africane (44 piese = 8,19%) și provinciale vest-pontice (11 piese = 2,05%). Precizăm că în stadiul actual al cercetărilor de la Halmyris această statistică are un caracter preliminar în cunoașterea ceramicii, în condițiile în care nivelurile de locuire timpurii au fost doar sporadic atinse, în primele campanii, când prin practicarea a două secțiuni magistrale, a fost stabilită stratigrafia absolută a cetății.

Ceramica pentru servitul mâncării de origine orientală este prezentă la Halmyris cu 20 de tipuri distincte (Tabel III). Așa cum am mai spus, tipologia propusă poate suferi modificări în cazul efectuării unor analize de pastă, care ar putea atribui atelierelor locale multe din piesele pe care le-am considerat importante⁵. De aceea, principalul instrument pentru alcătuirea tipologiei a fost literatura de specialitate, în care am găsit analogii, uneori identice până la detalii.

Principalele grupe ale ceramicii orientale timpurii au fost stabilite încă de la începutul secolului. Astfel, în 1904, R. Zahn distinge ceramica samiană și pe cea pergameneană⁶. Ulterior, în 1912 S. Loeschke o identifică pe cea de tip Çandarlı⁷, clasificare rămasă valabilă în linii mari până în zilele noastre. Decisive pentru cunoașterea ceramicii microasiatice romane din sec. I-VII p. Chr., au fost studiile lui F.O. Waage⁸, K.M. Kenyon⁹ și H.S. Robinson¹⁰, dar mai ales cele ale lui J. W. Hayes¹¹, al cărui catalog, recunoscut și folosit ca lucrare de referință, este nuanțat prin noile cercetări mai ales în privința reperelor cronologice. O sinteză a problematicii apare la începutul deceniului 8 în *Enciclopedia dell'Arte Classica e Orientale*¹², rezultat al unei cercetări colective, bogat ilustrate.

Repertoriul formelor orientale, ca și datarea lor, au fost semnificativ completate și de rapoarte de săpături, din care amintim aici doar pe cele de la Demetrias¹³, Yassi Ada¹⁴, Resafa¹⁵, Efes¹⁶, Thasos¹⁷, Gerasa¹⁸, Iatrus¹⁹, Sadovec²⁰, sau Histria²¹, Tomis²² și Tropaeum Traiani²³ în Dobrogea.

În cadrul veselei orientale târzii de la Halmyris se detașează în mod evident

5 Topoleanu 1996 A, în caroul H20 au fost descoperite urmele unui cuptor ceramic, cu peste 30 de opaite în jur, evident produse la Halmyris. Câteva exemplare, de o deosebită calitate a tiparului și a execuției, găsite în alt context ar fi putut fi considerate în mod firesc produse de import.

6 Th. Wiegand, H. Schrader, R. Zahn, *Priene*, Berlin, 1904, p. 430 și urm.

7 Loeschke, *Sigillata. Töpfereien in Tschandarli*, Ath. Mitt, 37, 1912, p. 344-407.

8 Waagé 1948.

9 J.W. Crowfoot, G.M. Crowfoot, Kathleen M. Kenyon, *The Objects from Samaria*, London, 1957.

10 Robinson 1959.

11 Hayes 1972.

12 Atlante 1.

13 Eiwanger 1981.

14 Bass, Doorninck 1982.

15 Mackensen 1984.

16 Mitsopoulos-Leon 1991.

17 Abadie-Reynal, Sodini 1992.

18 Uscătescu Barrón 1992.

19 Bötger 1982.

20 Uenze 1992.

21 Popescu 1965; Suceveanu 1982.

22 Papuc 1973.

23 Cătănciu, Barnea 1979.

Forma Hayes 3 și succesoarea acesteia, Hayes 10, atât prin numărul mare de piese descoperite, cât și datorită influențelor asupra apariției și evoluției altor forme ceramice și a problemelor legate de încadrările cronologice. De asemenea, marea varietate a decorului, mai ales cel realizat prin ștampilare, constituie nu numai un prețios instrument de datare, dar și de cunoaștere a artei și religiei epocii.

Luând în considerare cel mai sigur element de încadrare tipologică a ceramicii în general, la Halmyris au fost identificate aproape 350 de fragmente de buze aparținând farfuriilor formei Hayes 3. Acestui număr i se vor adăuga probabil, în perspectiva unor analize fizico-chimice, atât de necesare studierii ceramicii antice, o bună parte din sutele de fragmente de baze și pereți aparținând ceramicii fine de masă descoperite la Halmyris, pe care, din prudență, nu le-am socotit nici măcar în statisticile noastre, neavând siguranța încadrării lor tipologice. De altfel, și Hayes afirmă că cca. 80-90% din întreaga producție a perioadei cuprinse între jumătatea sec. V și prima jumătate a sec. VI p. Chr. aparține Formei 3 (Tabel IV, Grafic I).

Proporția se verifică și la Halmyris, unde Forma Hayes 3, cu cele 339 de buze de farfurii, reprezintă peste 70% atât din ceramica orientală pentru servitul mesei în general, cât și din cea târzie. Această popularitate și răspândire a formei este sugestiv ilustrată de statisticile din unele provincii îndepărtate de atelierele producătoare micro-asiatice. Este cazul Lusitaniei (Portugalia) unde, într-un studiu din anul 1988, Forma Hayes 3 era prezentă cu 131 de descoperiri, față de o piesă aparținând Formei Hayes 2, cinci piese Hayes 5 și o piesă Hayes 8²⁴.

Urmărind cronologic aspectul general al buzelor, se poate ușor observa contribuția acestei forme la apariția și dezvoltarea Formei Hayes 10, care, vom vedea, nu întâmplător se situează pe locul al doilea ca număr de piese descoperite la Halmyris. Succesiunea recunoscută a celor două forme a generat totuși discuții referitoare la data de sfârșit a primei, cca. 550, și începutul celei de a doua, cca. 580, hiatusul de aproximativ trei decenii nefiind clar explicat de Hayes în 1972 și nici în lucrările ulterioare. Este locul aici să atragem atenția asupra datărilor propuse de Hayes, exagerat de strânse, uneori la nivelul sfertului de secol sau decenii, în condițiile în care se bazează pe cercetări de la începutul secolului XX, când nu se punea problema observațiilor stratigrafice. Dacă datarea lui Hayes poate fi susținută de descoperiri cum ar fi cele de la Samos²⁵, Labraunda²⁶ sau Demetrias²⁷, la Antiohia această formă este datată larg între jumătatea sec. V și începutul sec. VII p. Chr.²⁸, iar la Athena apare sigur într-un context de la sfârșitul sec. VI p. Chr.²⁹.

O contribuție importantă la cunoașterea acestei forme ceramice o are și M. Mackensen, care, reconsiderând descoperirile lui Waagé, coroborate cu rezultatele cercetărilor sale de la Resafa, prelungește datarea Formei 3 în a doua jumătate a sec. VI, coborând în același timp cu un deceniu, cca. 570, începutul Formei Hayes 10³⁰. Aceași cronologie o sugerează și A. Carandini atunci când datează larg în sec. VI

²⁴ Delgado 1988, p. 45.

²⁵ Hans Peter Isler, *Heraion von Samos : eine frühbyzantinische Zisterne*, Athen. Mitt, 84, 202-230, taf. 82-98.

²⁶ Hellström 1971, p. 44, pl. 37/332 - 335.

²⁷ Eiwanger 1981, p. 34-39.

²⁸ Waagé 1948, pl. XI/940 - 947.

²⁹ Robinson 1959, p. 116-117, M350, M351, pl. 33, 36, 71.

³⁰ Mackensen 1984, p. 43.

tipurile F, G și H ale Formei 3³¹. În sfârșit, la Thasos, aceste ultime tipuri au fost găsite chiar și în context stratigrafic de sec. VII p. Chr.³².

Descoperirile de la Halmyris confirmă datarea Formei 3 și în a doua jumătate a sec. VI, chiar dacă, raportat la numărul total de piese, tipurile târzii sunt mai puține, găsindu-se însă în condiții stratigrafice sigure. Pentru începuturile Formei 3, tipul A, Hayes precizează că acesta lipsește în depozitele de sec. IV din Agora Athenei, incluzând aici și cele datate în anul 400. Tipul A se găsește însă în context arheologic alături de presupusul său predecesor, Forma 1 Çandarlı, deci în prima jumătate a sec. V, datare confirmată la Halmyris, deși doar prin câteva exemplare. Pentru o datare mai timpurie a Formei 3, pledează însă și alte descoperiri, cum ar fi cele de la Tarsus³³, Iatrus³⁴ sau Kersones³⁵. O explicație plauzibilă privind datarea mai timpurie în siturile periferice ale imperiului este propusă de B. Böttger, în urma descoperirilor de la Iatrus: centre producătoare ca Athena, Corinth sau Antiohia, luate în considerare de Hayes pentru datările sale se apărau de asaltul concurenței prin noi produse pe care le exportau, recepționând însă mai târziu formele noi datorită unei îndelungate tradiții ceramice proprii³⁶.

Farfuriile Formei Hayes 3 au buza verticală, dreaptă sau îngroșată în partea inferioară, de cele mai multe ori concave spre exterior. Pereții pot fi curbați, ușor onduțați sau aproape drepecți, iar baza scundă sau cu picior flas. La exterior buza poate fi decorată cu rociă dincăă pe 1-3 registre paralele, vopsită cu negru, maron sau alb. De asemenea, interiorul bazei poate fi decorat central prin șampilare și cu incizii circulare, ce pot fi întâlnite și la exterior.

În funcție de aspectul general al buzelor, la care se constată o progresivă scurtare și îngroșare, Hayes distinge opt tipuri ale Formei 3. Tipurile A, B, C și D sunt datate în a doua jumătate a sec. V. Trecerea către secolul următor este asigurată de tipul E, datat în jurul anului 500, în timp ce tipurile F, G și H sunt caracteristice secolului VI p. Chr.

Forma Hayes 10 ocupă locul al doilea în vesela de masă orientală descoperită la Halmyris, cu un număr de 34 de vase, din care trei s-au păstrat cu profilul întreg. Datarea acestei forme, stabilită de Hayes și în general acceptată în literatura de specialitate, cu excepția începuturilor sale, este între anii 580-660 p. Chr., perioadă în care a fost la fel de comună și fecventă ca și Forma Hayes 3. Și în acest caz, caracteristică este buza, mult îngroșată, aproape pătrată în secțiune, ușor concavă în partea inferioară, separată de corp printr-o canelură la interior și o nervură la exterior. Este o farfurie având în general un diametru de 20-30 cm, corpul cu pereți oblici sau ușor curbi și piciorul inelar, foarte scund. Cele trei variante de buză distinse de Hayes nu aduc nici o contribuție cronologică sigură. Mai vechi par exemplarele cu profile curbe și decor șampilat pe baza interioară³⁷.

Stratigrafic, cele mai timpurii vase au fost descoperite pe nivelul 10, încadrat

31 Atlante I, p. 232.

32 Abadie-Reynal, Sodini, 1992, p. 21-23.

33 R. Goldman, *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, I: The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton N.J.

34 Böttger 1982, p. 62, taf. 37/422, prima jumătate a sec. V p. Chr.

35 V.I. Kadeev, S.B. Sorocian, *Economiceskije sveazi anticinih-gorodov, Severnogo Princernomoria, v. I v do n.e. - V v. n.e.* (na materialah Hersonesa), Harkov.

36 Böttger 1982, p. 62.

37 Mayet, Picon 1986, p. 130

cronologic între primii ani ai sec. VI p. Chr. și raidul kutrigurilor din anul 559, în timp ce Hayes propune începutul Formei 10 pe la anul 580. Corectarea acestei ultime date cu un deceniu a fost făcută, după cum arătam mai sus, de către M. Mackensen, în urma cercetărilor de la Resafa³⁸. Diferența cronologică constatată la Halmyris poate fi acoperită prin acceptarea începutului formei mai devreme cu două, trei decenii sau, poate, prin prelungirea existenței nivelului 10 până spre al treilea sfert al secolului VI p. Chr., dată sugerată, de altfel, de câteva descoperiri monetare³⁹. La Halmyris sunt prezente toate cele trei tipuri ale Formei 10 identificate de Hayes.

CATALOG *

Forma Hayes 3

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
-	-	-	-	-	-	-	7	183	92	16	13	-	28	339	43

Tipul A, varianta timpurie a Formei Hayes 3, are buza verticală, simplă, ușor evazată, uniformă ca grosime până la jonctiunea cu corpul, unde poate fi ușor profilată. La Halmyris au fost descoperite doar cinci fragmente ale tipului 3 A, confirmându-se astfel raritatea lor, subliniată de Hayes, care însă nu ilustrează grafic nici un exemplar.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	-	-	1	5	2

1. Farfurie fragmentară, buză, Inv. 29679, S I, □ 70, - 1,90m, N 8.

Dg = 24,5 cm Pl. I.

Pastă bej cărămizie, granule de calcar, slip maron roșcat, slab aderent.

Bibliografie : Opaîț 1991 A, p. 163, nr. 258, pl. 41.

³⁸ Mackensen 1984, p. 44-45.

³⁹ Cristina Opaîț, *Descoperiri monetare în fortificația de la Independența, jud. Tulcea, Peuce*, 10 p. 471 - 472, nr. 109, 11, 112, monede de la Justinus II și Sophia, descoperite pe N 10, datate în 565 - 578, 572/573, 574/575.

* ABREVIERI CATALOG

cm = centimetri

D = diametru

Dmax = diametru maxim

Dg = diametrul gurii

Db = diametrul bazei

L = lungime

Lp = lungime păstrată

I = înălțime

Ip = înălțime păstrată

Icorp = înălțimea corpului

Itot = înălțimea totală

SI = secțiunea I (est-vest)

SII = secțiunea II (nord-sud)

□ = casetă

cat. nr. = catalog număr

a. Chr. = înainte de Christos

p. Chr. = după Christos

N = nivel

Pl = planșă

fig. = figura

taf = taffel

tav. = tavola

2. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44327, sector nord, pass.

Dg = nedeterminabil. Pl. I.

Pastă roz cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare.

Analogii : Hayes 1972, p. 329 - 331, Forma 3 tip A, neilustrat; Kenrick 1985, p. 381, 383, Forma B688.1, 688.2, fig. 71, înainte de anul 450; Opaiț 1991 B, p. 26, fig. 1/3, ante 450; Abadie-Reynal, Sodini 1992, p. 19, fig. 3, Forma CF60, CF 63, anii 400 - 425 p. Chr.

Datare : prima jumătate a sec. V p. Chr.

Tipul B are buza masivă, verticală și înaltă, ușor concavă spre exterior și puțin îngroșată la partea inferioară. Farfuriile acestui tip sunt decorate cu roțița pe exteriorul buzei și cu motive șampilate central la interiorul bazei, uneori înconjurată cu incizii. La Halmyris au fost descoperite 20 de fragmente, o singură farfurie având profilul complet.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
-	-	-	-	-	-	-	3	16	-	-	-	-	1	20	4

3. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44328, □ F17,-2,90 m, N 8.

Dg = 34 cm. Pl. I.

Pastă roz cărămizie, granule de calcar, slip roșcat.

4. Farfurie fragmentară, profil complet. Inv. 40733, S II, □ 30, N 9.

Dg = 37 cm; Db = 22 cm; I = 7 cm. Pl. I.

Pastă roșie cărămizie, granule de calcar, slip roșcat maroniu cu luciu metalic

În centrul bazei este imprimată o cruce grecească, înconjurată de palmete și volute; în jur cercuri fin incizate.

Bibliografie : Opaiț 1991 A, p. 163, nr. 260, pl. 41; Topoleanu 1996 B, p. 149-150, nr. 26, pl. VI.

Analogii decor : Hayes 1972, p. 365, motiv 69, fig. 78/p, anii 440-490, pentru cruce; p. 353, motiv 9, fig. 73/g, anii 440-490 pentru palmete; p. 353, 355, motiv 19, fig. 73/x, p. 357, motiv 33, fig. 74/i, pentru volute dispuse perechi sau înscrise în cerc, anii 440-490, respectiv 470-580 p. Chr, Atlante I, p. 232, tav. CXVII/18, 19, cca. 520-600 pentru cruce, p. 232, tav. CXV/7, anii 520-600 pentru palmete; Knipovici 1952, p. 320, fig. 14/2, cruce și palmetă, sec. III-IV (?); Popescu 1965, p. 710, fig. 11/8, 9, sec. VI p. Chr; Papuc 1973, p. 168, fig. 15/1 - 6, anii 440-490; Barnea 1977, p. 236-237, fig. 92/7, sec. V-VI p. Chr.; idem 1979, p. 242-243, fig. 3, sec. V-VI p. Chr; Munteanu, Papuc 1976, p. 151, pl. V, fig. 14, anii 440-490, 470-580, pentru palmetă.

5. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44329, □ X 20, - 1,40 m, N 9.

Dg = 31 cm. Pl. I.

Pastă roz cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare.

6. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44330, □ X 20, - 1,40 m, N 9.

Dg = 29 cm. Pl. I.

Pastă roz cărămizie, rar particule de calcar, slip maron roșcat deschis.

Analogii : Hayes 1972, p. 329, 331, 333, Forma 3B, fig. 67/B, 1, 2, 3, 4, 5, anii 460 - 490; Atlante I, p. 232, tav. CXI/11 - 13, tav. CXII/1, cca. 460 - 475; Hellström 1971, p. 44, pl. 37/333, sec. V p. Chr.; Maia 1978, p. 301, nr. 34, pl. II/3, anii 460-475 p. Chr.; Eiwanger 1981, p. 34, 36, taf. 3/21 - 23, anii 460-475; Mincev 1982, p. 26, nr. 11, 12 pl. II, p. 27-28, pl. II-III, sec. V - VI p. Chr.; Böttger 1982, p. 62, taf. 37/422, datat la latrus în perioada C, anii 408 - 430/450, considerat prototip al Formei Hayes 3; Mackensen 1984, p. 64, nr. 1, 2, taf. 1/15, 16, a doua jumătate a sec. V p. Chr.; Kenrick 1985, p. 381, Forma B 688.3, fig. 71, al treilea sfert al sec. V p. Chr.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, p. 19, Forma CF 64 - CF 67, fig. 3, sec. VI p. Chr.; Kuzmanov 1993, p. 36, tip I, fig. 2/a, anii 460-475 p. Chr.,

Datate : sec. V d. Chr.

Tipul C, asemănător cu precedentul, are buza mai puțin masivă și uneori mai scundă, cu îngroșarea din partea inferioară mai evidentă. La exterior farfuria poate fi decorată cu roțița sau vopsită cu negru sau maron. La Halmyris au fost descoperite 58 de fragmente aparținând acestui tip.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
-	-	-	-	-	-	-	2	39	8	2	2	-	5	58	8

7. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44331, □ X 18, - 1,80 m, N 8.

Dg = 22 cm. Pl. I.

Pastă roșie cărămizie, particulare de calcar și rar mica albă, slip maron roșcat, la exterior buza este vopsită cu brun închis.

8. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44332, bază turn 1, N 9.

Dg = 36 cm. Pl. I.

Pastă roz cărămizie, granule de calcar, slip cărămiziu roșcat.

9. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44333, □ X 19, - 1,40 m, N 9.

Dg = 37 cm. Pl. II.

Pastă roz cărămizie, particule de calcar și rar mica albă, slip cărămiziu roșcat.

10. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44334, □ X 20, - 1,60 m, N 9.

Dg = 39 cm. Pl. II.

Pastă roz cărămizie, rar granule de calcar, slip roșcat cărămiziu, consistent.

11. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44335, bază turn 1, N 9.

Dg = 32 cm. Pl. II.

Pastă cărămizie roșcată, rar granule de calcar, slip la culoare, vopsea maron roșcată, slab aderentă pe exteriorul buzei.

12. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44336, □ X 20, - 1,40 m, N 9.
Dg = 25,4 cm. Pl. II.
Pastă roz cărămizie, granule de calcar, slip la culoare, vopsea maron roșcată, slab aderentă pe exteriorul buzei.
13. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44337, □ Y 20, - 1,15 m, N 10.
Dg = 35 cm. Pl. II.
Pastă cărămizie roșcată, slip la culoare.
14. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44338, □ X 19, - 0,84 m, N11.
Dg = 18 cm. Pl. II.
Pastă cărămizie roșcată, granule de calcar, slip la culoare, vopsea cenușiu-închisă la exteriorul buzei.

Analogii : Hayes 1972, p. 329, 333, Forma 3 C, fig. 67, C, 7, 9, fig. 68, C, 10, anii 460-490; Maia 1978, p. 301, nr. 32, 33, p. 302, nr. 35, pl. II/1, 2, 4, anii 460 - 475; Atlante I, p. 232, tav. CXII/2, 3, 4, cca. 460-475; Cătăniciu, Barnea 1979, p. 186, N IV B 2 (1), fig. 158, 2.1, sec. VI p. Chr.; Williams, Zervos 1982, p. 136 - 137, nr. 62 - 64, fig. 2, anii 460 -475; Mackensen 1984, p. 64, nr. 3, taf. 11/1, p. 85, nr. 1, taf. 27/1, a doua jumătate a sec. V p. Chr.; Kenrick 1985, p. 382, Forma B688.4 - 688.7, fig. 71, al treilea sfert al sec. V p. Chr., Kuhnen 1989, p. 87, taf. 10/4, sec. V p. chr., Crawford 1990, p. 91, fig. 514, sec. V p. Chr.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, p. 19-20, fig. 4, Forma CF 68-CF 76, sec. VI p. Chr.
Datare : a doua jumătate a sec. V - sec. VI p. Chr.

Tipul D, păstrând aceeași linie generală a formei buzei, totuși mai scundă, are marginea inferioară mult îngroșată și accentuat bombată în afară. Majoritatea pieselor sunt decorate cu roțița. La Halmyris au fost identificate 24 de fragmente aparținând farfuriilor tipului 3 D.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
-	-	-	-	-	-	-	-	20	2	-	-	-	2	24	4

15. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44339, □ X 20, - 1,40 m, N 9.
Dg = 19,4 cm. Pl. II.
Pastă roșie cărămizie, rar particule de calcar, slip maron roșcat.
16. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44340, □ X 19, - 1,30 m, N 9.
Dg = 29 cm. Pl. II.
Pastă roșie cărămizie, granule de calcar, slip maron roșcat.
17. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44341, □ Y 19, -1,45 m, N 9.
Dg = 25 cm. Pl. II.
Pastă roșie cărămizie, rar particule de calcar, slip maron roșcat.
18. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44342, □ X 20, - 1,40 m, N 9.
Dg = 22 cm. Pl. II.
Pastă roșie cărămizie, rar particule de calcar, slip maron roșcat deschis.

Analogii : Hayes 1972, p. 329, 331, 333, Forma 3 D, fig. 68, D, 13, anii 460 - 490; Atlante I, p. 232, tav. CXII/5, sfârșitul sec. V p. Chr; Eiwanger 1981, p. 35-36, taf. 4/24-26, sfârșitul sec. V p. Chr; Kenrick 1985, p. 382, forma B688.8 - 688.10, fig. 71, sfârșitul sec. V. p. Chr.; Kuhnen 1989, p. 87, taf. 10/5, sec. V p. Chr.

Datare : a doua jumătate a sec. V p. Chr.

Tipul E, are buza plată sau concavă în partea de jos, astfel că îngroșarea caracteristică Formei 3 este mai zveltă, ascuțită chiar spre exterior. În cele mai multe cazuri buza este delimitată de corp printr-o nervură. Decorul este realizat cu roțița sau cu vopsea neagră pe buză și imprimat prin ștampilare în centrul bazei la interior. Tipul E, cel care asigură trecerea de la sec. V la sec. VI p. Chr., este cel mai bine reprezentat la Murighiol cu 107 fragmente de farfurii, din care un singur exemplar este întreg.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
-	-	-	-	-	-	-	-	65	28	3	5	-	6	107	8

19. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44343, □ X 19, - 1,40 m, N 9.

Dg = 27-cm. Pl. III.

Pastă roșie cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare.

20. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44344, □ X 20, - 1,40 m, N 9.

Dg = 27 cm. Pl. III.

Pastă maron roșcată deschisă , rar granule de calcar, slip de culoare.

21. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44345, □ X 20 - 1,40 m, N9.

Dg = 20 cm. Pl. III.

Pastă maron roșcată, rar particule de calcar, slip la culoare. Exteriorul buzei vopsit cu negru.

22. Farfurie întreagă. Inv. 44087, martor □ X 19 - V 19, - 1,10 m, N 10.

Dg. = 25,4 cm; Db = 12 cm; I = 6,1 cm. Pl. III.

Pastă roșie cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare. Baza inelară, scundă. Pe bază, la interior, se păstrează slab imprimată o cruce grecească cu două pândative sub brațele verticale.

Analogii decor : Hayes 1972, p. 368, motiv 80, fig. 79, 80/t, anii 470 - 580; Atlante I, p. 232, tav. CXVII / 41, anii 470-580; Popescu 1965, p. 710, fig. 9/1, sec. VI p. Chr.

23. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44346, sector nord, bază turn 1, N.10.

Dg = 25,4 cm. Pl. III.

Pastă maron roșcată deschisă, rar particule de calcar și mica albă, slip la culoare.

24. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44347, sector nord, bază turn 1, N 10.

Dg = 23,5 cm. Pl. III.

Pastă roșie cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare. Exteriorul buzei vopsit cu maron deschis, inegal aplicat.

25. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44348, □ P, stradă, N.10.

Dg = 27 cm. Pl. III.

Pastă roșie cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare. La exterior buza este decorată cu două cerculețe în relief.

26. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44349, □ X 20, -0,60 m, N.12.

Dg = 27 cm. Pl. III.

Pastă maron roșcată, particule de calcar, slip la culoare.

Analogii : Hayes 1972, p. 329, 331, 333, Forma 3 E, fig. 68, E, 14 - 16, sfârșitul sec. V - începutul sec. VI p. Chr.; Atlante I, p. 232, tav. CXII/6 - 8, sfârșitul sec. V p. Chr.; Suceveanu 1982, p. 92, nr. 12, 13 fig. 10, sec. VI p. Chr.; Mincev 1982, p. 26, nr. 14, fig. IV/14, sfârșitul sec. V - începutul sec. VI p. Chr.; Mackensen 1984, p. 66, taf. 13/10, p. 80, taf. 22/25, al patrulea sfert al sec. V - începutul sec. VI p. Chr.; Kenrick 1985, p. 382, Forma B688.11 - 688.13, fig. 71, sfârșitul sec. V - primul sfert al sec. VI d. Chr.; Uscătescu-Barrón 1992, p. 146, fig. 14/111, sfârșitul sec. V p. Chr.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, p. 20-21, Forma CF 77 - CF 81, fig. 3, 4, sec. VI p. Chr.

Datare : a doua jumătate a sec. V - sec. VI p. Chr.

Tipul F, se deosebește de precedentul printr-o buză mai joasă, părand astfel mai solidă. Este prezent decorul realizat cu roțița și vopsea neagră, incizii circulare pe corp la exterior iar în multe cazuri buza este separată de corp printr-o nervură. Acest tip, cel mai bine reprezentat la începutul sec. VI p. Chr. în multe centre din Moesia Inferior și provinciile orientale ale imperiului, este prezent la Halmyris cu 101 fragmente tipice de farfurii.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
-	-	-	-	-	-	-	-	40	38	6	4	-	13	102	10

27. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44350, □ X 20, -1,40m, N.9.

Dg = 23 cm. Pl. IV.

Pastă roșie cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare.

28. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44351, □ V 19, - 1,40 m, N.10.

Dg = 20,6 cm. Pl. IV.

Pastă și slip la fel cu nr. 46. Urme de vopsea neagră pe exteriorul buzei.

29. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44352, sector nord, bază turn 1, N.10.

Dg = 24 cm. Pl. IV.

Pastă și slip la fel cu nr. 46.

30. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44353, sector nord, bază turn 1, N.10.

Dg = 26 cm. Pl. IV.

Pastă și slip la fel cu nr. 46.

31. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44354, □ U 15, -1,15 m, N.10.
Dg = 24 cm. Pl. IV.
Pastă cărămizie roșcată, rar particule de calcar, slip la culoare.
32. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44355, □ γ 1, N.10.
Dg = 27,6 cm. Pl. IV.
Pastă cărămizie roșcată, slip la culoare la interior, gri închis la exterior.
33. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44356, □ X 20, -1,08 m, N.10.
Dg = 26 cm. Pl. IV.
Pastă roșie cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare, vopsea maron deschisă, inegal aplicată la exteriorul buzei.
34. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44357 □ Y 19, -0,45 m, N.12.
Dg = 25 cm. Pl. IV.
Pastă roz cărămizie, granule de calcar, rar mica albă, slip roșu cărămiziu deschis.
35. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44358, □ Y 19, -0,52 m, N.12.
Dg = 24,2 cm. Pl. IV.
Pastă roșie cărămizie, granule de calcar, slip la culoare.
36. Bol fragmentar, buză (variantă). Inv. 44359, □ X 20, -0,70 m, N.11.
Dg = 10 cm. Pl. V.
Pastă roșie cărămizie, particule de calcar, slip la culoare, vopsea neagră la exteriorul buzei.

Analogii : Hayes 1972, p. 329, 331, 333, 335, Forma 3 F, fig. 69, F, 17, 19, 23 - 25, prima jumătate a sec. VI p. Chr.; Maia 1978, p. 302, nr. 36, 37, pl. II/5, 6, sfârșitul sec. V p. Chr.; Atlante I, p. 232, tav. CXII/9 - 11, tav. CXIII/1 - 2, sec. VI p. Chr.; Hellström 1971, p. 44, pl.37/334, sec. V - VI p. Chr.; Rodziewicz 1976, p. 40, Forma C1, pl. 8, sec. V - VII p. Chr.; Mincev 1982, p. 28, nr. 21 - 22, 24, pl. I, IV, sec. VI p. Chr.; Suceveanu 1982, p. 92, nr. 16 - 20, fig. 10, sec. VI p. Chr.; Mackensn 1984, p. 64, taf. 11/2 - 4, p. 74, taf. 16/29, taf. 17/10, p. 75, taf. 17/14 - 17, p. 76, taf. 19/3, 8, 9 etc. prima jumătate a sec. VI p. Chr.; Williams, Zervos 1982, p. 137, nr. 65, fig. 2, sec. VI p. Chr.; Kenrick 1985, p. 382 - 383, Forma B 688.14 - 688.18, fig. 71, prima jumătate a sec. VI p. Chr.; Kuhnen 1989, p. 88, taf. 10/6, sec. VI p. Chr.; Crawford 1990, p. 81, fig. 514, sec. VI p. Chr.; Opait 1991 B, p. 26, fig. 4/5, p. 33, fig. 7/45, p. 35, fig. 8/64, prima jumătate a sec. VI p. Chr.; Uscățescu-Barrón 1992, p. 147, fig. 13/94 - 103, fig. 14/104 - 109, 112 - 113, sec. VI p. Chr.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, p. 21-23, Forma CF 82 - CF 103, fig. 5 - 7, sec. V - VII p. Chr.(?); Kuzmanov 1993, p. 36, tip II, fig. 2/b, prima jumătate a sec. VI p. Chr.; Perko 1995, p. 242, Abb. 1/1, prima jumătate a sec. VI p. Chr.

Datare : a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. VI p. Chr.

Tipul G, se caracterizează printr-o buză îngustă și groasă, dreaptă sau convexă spre exterior și puternic scobită la interior. Baza este inelară, joasă. Exteriorul poate fi

vopsit cu negru sau alb caolinos. Din cele 20 de exemplare descoperite la Halmyris, o singură farfurie s-a păstrat cu profilul complet.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	4	2	-	-	18	6

37. Farfurie fragmentară, profil complet. Inv. 40417, S II □ 95 - 96,
-1,80 - 2,50 m (groapă), N.10.
Dg = 24cm; Db = 13 cm; I = 6 cm. Pl. V.
Pastă maron roșcată, rar particule de calcar, slip la culoare, ars secundar.
Bibliografie : Opaît 1991 A, p. 164, nr. 269, pl. 42.
38. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44360, □ S 19, -1,20 m, N.10.
Dg = 26 cm. Pl. V.
Pastă roșie cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare, vopsea albă caolinoasă la exteriorul buzei.
39. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44361, □ V 19, -0,90 m, N.11.
Dg = 20 cm. Pl. V.
Pastă maron roșcată, granule de calcar, slip la culoare, vopsea neagră, slab aderentă pe buză.
40. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44362, turn F, -1,30 m, N 11.
Dg = 25,4 cm. Pl. V.
Pastă roșie cărămizie, slip la culoare, vopsea albă caolinoasă la exteriorul buzei.
41. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 38596, S II, □ 15 - 16, -0,70 m, N.12.
Dg = 30 cm. Pl. V.
Pastă roșie cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare, vopsea albă caolinoasă la exteriorul buzei.
Bibliografie : Opaît 1991 A, p. 164, nr. 272, pl; 44.
42. Farfurie fragmentară, buză. Inv. 38597, S II, □ 15 - 16, -0,70 m, N.12.
Dg = 30 cm. Pl. V.
Pastă roșie cărămizie, rar granule de calcar, slip la culoare, vopsea brună la exteriorul buzei.
Bibliografie : Opaît 1991 A, p. 164, nr. 273, pl. 44.

Analogii : Hayes 1972, p. 329, 331, 335, Forma 3 G, neilustrat, al doilea sfert al sec. VI p. Chr.; Atlante I, p. 232, neilustrat, sec. VI p. Chr.; Mackensen 1984, p. 64, taf. 11/4, p. 74, taf. 16/27, p. 75, taf. 17/18 - 22, 24, p. 76, taf. 19/4 etc., prima jumătate a sec. VI p. Chr.; Kenrick 1985, p. 383, Forma B688.19, fig. 71, al doilea sfert al sec. VI p. Chr.; Opaît 1991 B, p. 26, fig. 4/6, al doilea sfert al sec. VI p. Chr.; Abadi-Reynal, Sodini 1992, p. 23, Forma CF 104, fig. 7, sec. VI p. Chr.

9130 Date : sec. VI p. Chr.

Tipul H, are buza groasă, masivă, triunghiulară în secțiune, delimitată uneori de corp printr-o nervură. De multe ori, este prezent decorul realizat cu roțița pe buză la exterior. Raritatea forme este confirmată și la Halmyris, unde au fost descoperite doar cinci fragmente aparținând acestui tip.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	1	-	-	-	5	1

43 Farfurie fragmentară, buză. Inv. 44363, □ X 20, -0,70 m, N.11.

Dg = 30 cm. Pl. V.

Pastă roz cărămizie, oxid de fier și rar mica albă, slip roșcat, gros, slab aderent la interior, vopsea maron roșcată la exteriorul buzei.

Analogii : Hayes 1972, p. 329, 331, 335, Forma 3 H, fig. 68, H, 28, 29, prima jumătate a sec. VI p. Chr.; Atalante I, p. 232, tav. CXIII/3 - 4, sec. VI p. Chr.; Suceveanu 1982, p. 92, nr. 14, 15, fig. 10, sec. VI p. Chr.; Kenrick 1985, p. 383, Forma B688.20, fig. 71, prima jumătate a sec. VI p. Chr.; Kuhn 1989, p. 89, taf. 10/7, sec. VI p. Chr.; Crawford 1990, p. 59, fig. 252, sec. VI p. Chr.; Uscătescu-Barrón 1992, p. 147, fig. 14/110, sec. VI p. Chr.; Abadie-Reynal, Sodini 1992, p. 23, Forma CF 105- CF 106, fig. 7, sec. VII p. Chr.(?)

Datare : a doua jumătate a sec. VI p. Chr.

II. Forma Hayes 10

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
-	-	-	-	-	-	-	-	65	28	3	5	-	6	107	8

Tipul A, cu buza masivă, pătrată în secțiune.

44. Strachină fragmentară, buză. Inv. 44384, □ U16, -1,10 - 1,20 m, N.10.

Dg = 29 cm. Pl. VI.

Pastă roșie cărămizie, rar particule de calcar, slip la culoare.

Bibliografie: Opaș 1991 A, p. 166, nr. 315, pl. 46, include fragmentul printre tipurile nedeterminate.

45. Strachină, profil complet. Inv. 27959, SI, □ 22, -0,80 m, N11.

Dg = 28 cm; Db = 10,7 cm; I = 6,5 cm. Pl. VI.

Pastă maron deschisă, granule de calcar, slip roșcat la exterior și gri deschis, slab aderent la interior. Vasul este decorat cu imaginea unui păun, slab imprimată în centrul bazei la interior.

Bibliografie: Opaș 1991 A, p. 164, nr. 280, pl. 43, încadrează tipologic doar forma vasului, fără să comenteze ștampila; Topoleanu 1996 B, p. 148 - 149, nr. 24, pl. V, decor tip II, motive zoomorfe.

Analogii decor : Hayes 1972, p. 361, motiv 48, fig. 77/f, anii 470 - 580; Atlante I, p. 232,

tav.CXVI/35, anii 520-600; Popescu, p. 706, fig. 6, sec. VI pl. Chr.; Papuc 1973, p. 177, fig. 16/5-7, anii 470-580; Rodziewicz 1979, p. 39, p. IX/CK, C1, sec. V - prima jumătate a sec. VII p. Chr.

46. Strachină, profil complet. Inv. 39598, S II, □ 71 - 73, N.12.

Dg = 28 cm; Db = 13 cm; I = 6,5 cm; Pl. VI.

Aceeași pastă și slip cu cat. nr. 99. La exterior buza este vopsită cu negru.

Bibliografie: Opaț 1991 A, p. 164, nr. 283, pl. 43.

47. Strachină, profil complet. Inv. 44385, poartă vest, □ E 20, -0,80 m, N.12.

Dg = 22 cm; Db = 10,4 cm; I = 5,8 cm; Pl. VI.

Pastă maron roșcată deschisă, rar granule de calcar, slip la culoare.

Bibliografie: Opaț 1991 A, p. 164, nr. 283, pl. 43.

Analogii : Hayes 1972, p. 343 - 346, Forma 10, fig. 71, 10/1, 2, 4, 6, sfârșitul sec. VI - începutul sec. VII p. Chr.; Atalnte I, p. 232, tav. CXIII/9 -12, anul 570 - începutul sec. VII p. Chr.; Cătănciu, Barnea 1979, p. 189, N VI A2(1), fig. 167, 2.1, sec. VI târziu - sec. VII p. Chr.; Suceveanu 1982, p. 99, fig. 14/11, 12, 15, p. 101, fig. 17/2, 3, sfârșitul sec. VI - începutul sec. VII p. Chr.; Kuhnen 1989, p. 89, taf. 10/8, prima jumătate a sec. VII p. Chr.; Mackensen 1984, p. 44 - 46, 64, nr. 11-16, taf. 11/5-7, p. 75, nr. 37 - 46, taf. 17/23-27, anul 570 - începutul sec. VII p. Chr.; Kenrick 1985, p. 385, Forma B.691.1 - 691.3, fig. 71, sec. VI târziu - sec. VII timpuriu p. Chr.; Abadie-Reynal, Sadini 1992, p. 24, Forma CF 109 - CF 113, fig. 8, anii 650 - 700 (?).

Datare : sec. VI p. Chr. - începutul sec. VII p. Chr.

Tipul A / B. Hayes descrie tipul B ca având buza rotundă în partea superioară, uneori marginea inferioară fiind mai joasă. Trei dintre piesele de la Murighiol au elemente comune primelor două tipuri, astfel că pot fi considerate forme intermediare.

48. Strachină, fragmentară, buză. Inv. 44386, □ U18, -1,20 m, N.10.

Dg = 25,4 cm; Pl. XXI.

Pastă roșie cărămizie, rar particule de calcar și mica albă, slip la culoare.

49. Strachină, fragmentară, buză. Inv. 44387, □ V19, -0,80, N.11.

Dg = 27 cm; Pl. VI.

Pastă maron roșcată, slip la culoare, ars secundar.

Analogii : Hayes 1972, p. 343-346, pl. 71, B/7, sfârșitul sec. VI - începutul sec. VII p. Chr.; Atlante I, p. 232, tav. CXIII/13, 570 - începutul sec. VII p. Chr.; Mackensen 1984, p. 44 - 46, 73, FP 22.10, taf. 16/13, p. 74, FP 72/3 - 6, taf. 17/4, p. 75, FP 73, 47 - 52, taf. 18/3, 17/28, anul 570 - începutul sec. VII p. Chr.; Abadie-Reynal, Sadini 1992, p. 24, Forma CF 114, anii 650-700 (?).

Datarea : sec. VI - începutul sec. VII p. Chr.

Tipul C, are buza mai alungită, plată sau concavă în partea superioară. La Halmyris, un singur ceramic poate fi încadrat acestui tip.

50. Strachină, fragmentară, buză. Inv. 37153, S II, □ 13, -0,80 m, N.12.

Dg = 18 cm; Pl. VI.

Pastă cărămizie roșcată, slip la culoare, slab aderent.

Bibliografie: Opaiț 1991 A, p. 165, nr. 286, pl. 43, considerată ca fiind de tipul C încă două fragmente ceramice (inv. 37147, 29689), dar care, prin caracteristicile lor, buză masivă, pătrată în secțiune, aparțin sigur tipului A.

Analogii : Hayes 1972, p. 343 - 346, fig. 71, 10, 11 - 15, începutul și mijlocul sec. VII p. Chr.; Atlante I, p. 232, tav. CXIII/14 - 18, prima jumătate a sec. VII p. Chr.; Popescu 1965, p. 712, fig. 14, a doua jumătate a sec. VI p. Chr. (Hayes consideră acest vas de tipul B - ?); Mackensen 1984, p. 44-46, 74, FP 72, 7 - 11, taf. 17/5, 11 - 12, p. 75, FP 73, 53 - 61, taf. 18/4 - 5, prima jumătate a sec. VII p. Chr.; Kenrick 1985, p. 385, Forma B691.4, fig. 71, prima jumătate a sec. VII p. Chr.; Abadie-Reynal, Sodini 1982, p. 25, Forma CF 115, fig. 8, anii 650 - 700 (?).

Datare : sfârșitul sec. VI - începutul sc. VII p. Chr.

*
* *

Forma Hayes 3, prezentă la Halmyris cu 339 de descoperiri sigur identificate, este de departe cea mai numeroasă formă ceramică de aici, în condițiile în care pe locul doi se situează amforele orientale de tipul Berenice LR 1, cu 197 de piese, iar pe locul trei amforele de tip Berenice LR 2, cu 180 de piese.

În stadiul actual al cercetării, se pare că la Halmyris Forma Hayes 3 este cea mai bine reprezentată din Dobrogea și Moesia Inferior, dacă ar fi să considerăm numai materialul publicat. Reamintim că acestei forme i-ar putea fi atribuită o bună parte din sutele de fragmente atipice aparținând ceramicii fine de masă. În lipsa unor analize de pastă, chiar dacă de multe ori la prima vedere argila pare identică, prudența ne-a oprit să le luăm în considerare, chiar și numeric, în tipologia noastră, cu toate că Hayes afirmă că 80 - 90% din întreaga producție a perioadei cuprinse între jumătatea sec. V și prima jumătate a sec. VI p. Chr. aparține acestei forme. Hayes este confirmat în mod fericit la Halmyris, unde Forma 3, care apare pe N 8 (prima jumătate a sec. V p. Chr.) într-un procentaj de 30%, ajunge la aproape 90% pe N 9 (mijlocul sec. V - primii ani ai sec. VI p. Chr.), aproape 80% pe N 10 (prima jumătate a sec. VI p. Chr., poate către al treilea sfert al acestui secol), scăzând sensibil pe următoarele două și dispărând pe N 13 (către mijlocul sec. VII p. Chr.).

Materialul descoperit la Halmyris în condiții stratigrafice sigure confirmă noile contribuții privind cunoașterea cronologiei acestei forme. Cele 16 piese de pe N 11 (a doua jumătate a sec. VI p. Chr. - poate primii ani ai sec. VII p. Chr.) se situează cantitativ pe locul trei, fiind destul de multe pentru a nu fi ignorate. De asemenea, cu cele 13 farfurii de pe N 12 (prima decadă a sec. VII p. Chr.) ne apropiem de situația de la Thasos, important centru producător al epocii. În sfârșit, prezența formei pe N 8 confirmă posibilitatea exportării formelor noi înaintea adoptării lor de către centrul producător, idee inspirat postulată de către Böttger în urma cercetărilor de la Iatrus.⁴⁰

40. Böttger 1982, p. 62.

Descoperirile de la Halmyris își aduc o contribuție și la îmbogățirea repertoriului formei în privința diametrelor maxime și minime ale pieselor, mai mari și respectiv mai mici la noi decât cele publicate de Hayes. Astfel, la tipul B cel mai mare diametru semnalat de Hayes este de 35,4 cm, în timp ce la Halmyris ajunge până la 39 cm, la tipul C maximum la Hayes este de 27 cm, față de 29 cm la Halmyris, la tipul E minim și maxim la Hayes este de 25,3 respectiv 35, 1 cm, în timp ce la Halmyris aceleași cote au 20 respectiv 26 cm, la tipul F minimul la Hayes este de 20,3 cm iar la Halmyris de 10 cm, în sfârșit, la tipul H maximum la Hayes este de 27,4 cm iar la Halmyris 30 cm.

Marea cantitate a farfuriilor sigur determinate ca aparținând Formei Hayes 3 impune de la sine posibilitatea ca ele să fi fost modelate la Halmyris. În stadiul actual al cercetărilor, această opinie nu poate fi considerată decât ca ipoteză de lucru. Atrage atenția însă numărul mare al descoperirilor din casetele X 19 și X 20, sectoare în care atribuirea stratigrafică s-a făcut în general nivelmetric, datorită uniformității structurale și de culoare a pământului, ce pare a indica aici prezența unui cuptor ceramic. În sfârșit, subliniem locul aparte ocupat de Forma Hayes 3, prin influența sa asupra altor forme ceramice (vezi Forma Hayes 10), a varietății decorului, realizat cu roțița dințată sau șampilat, acesta din urmă important ca instrument sigur de datare, dar și pentru cunoașterea artei și mai ales a fenomenului creștin de la Halmyris.

Forma Hayes 10 ocupă locul al doilea în vesela de masă de la Halmyris, cu 34 de vase, reprezentând 7,03% din lot. Așa cum spuneam, este considerată drept succesoare a Formei Hayes 3, atât tipologic cât și cronologic, acest ultim aspect fiind și acum în atenția cercetătorilor. Data de început a formei, propusă de Hayes în 580 p. Chr. a fost corectată inițial cu un deceniu și apoi prelungită chiar mai devreme, așa cum se constată și la Halmyris. Ni se pare greu de crezut că o formă ceramică ar putea fi datată exact, la nivel de an, în condițiile în care este evident că nu reprezintă produsul unui singur atelier. Răspândirea masivă a formei în toată lumea orientală presupune existența mai multor centre producătoare, a căror activitate este reflectată de descoperirile de la Halmyris, unde se constată o mare varietate a culorii și structurii pastei. Acest lucru este valabil mai ales pentru Forma Hayes 3, a cărei prezență dominantă în sec. V - VI p. Chr., este atestată chiar și în provinciile periferice ale Imperiului Roman, fără ca evoluția să-i fie alterată de concurența ceramicii de masă cipriote sau revenirea celei africane în sec. VI p. Chr.⁴¹. Datele de aici ar putea fi nuanțate prin acceptarea prelungirii existenței nivelului 10 până spre al treilea sfert al sec. VI p. Chr., dată sugerată de altfel și de câteva descoperiri monetare de la Justin II și Sofia, emise între anii 565 - 575 p. Chr.

Alte 30 de fragmente atipice, dar cu decor șampilat, au fost atribuite tot ceramicii orientale. Cele 16 modele diferite au fost împărțite în patru tipuri distincte, sistematizate și ilustrate separat în catalogul nostru.

41. Mayet, Picon 1986, p. 130.

TABEL I
CERAMICA ROMANĂ DE LA HALMYRIS, CENTRE DE PRODUCȚIE

Nr. crt.	Centrul de producție	<i>Vasa escaria</i>	<i>Vasa po(ta)toria</i>	Vase de toaletă	Vesela de bucătărie	Amfore	Opaite	TOTAL	%
1	Ceramica orientală	482	5	1	31	557	46	1.122	53,27
2	Ceramica occidentală	-	4	-	-	8	-	12	0,56
3	Ceramica nord-africană	44	-	-	-	22	22	88	4,18
4	Ceramica provincială	11	61	2	379	306	41	800	37,99
5	Halmyris	-	-	-	6	-	53	59	2,80
6	Neidentificate	-	-	-	-	5	20	25	1,19
TOTAL		537	70	3	416	898	182	2.106	100
%		25,50	3,32	0,14	19,75	42,64	8,64	100	

TABEL II
CERAMICA ROMANĂ DE LA HALMYRIS, TOTAL CENERAL

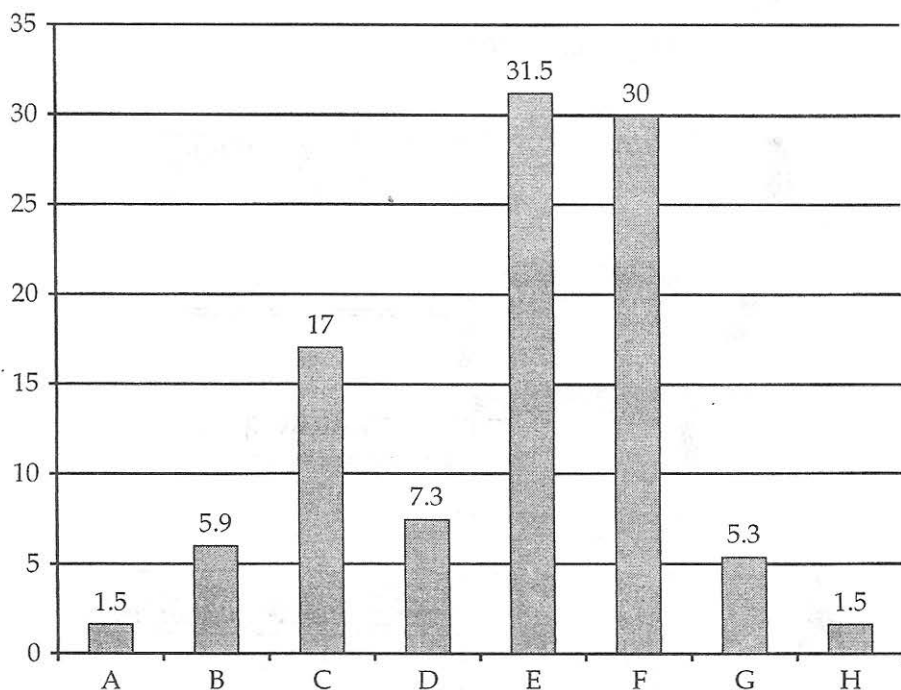
Nr. crt.	Categoriile ceramice	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
		sec. I - III					sec. IV - VII										
1	Vasa escaria	1	7	7		1	8	8	28	222	126	46	36	3	44	537	182
2	Vasa po(ta)toria	-	1	-	-	-	2	3	4	9	21	13	6	2	9	70	31
3	Vase de toaletă	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3	3
4	Vesela de bucătărie	-	9	5	1	2	14	10	27	43	136	73	58	14	24	416	101
5	Amfore	3	5	3	8	6	27	65	94	118	192	166	116	68	27	898	135
6	Opaite	1	-	-	1	4	7	3	12	21	25	23	57	12	16	182	112
TOTAL		5	23	15	10	13	58	89	165	413	500	321	273	100	121	2.106	564
%		0,24	1,09	0,71	0,47	0,62	2,75	4,23	7,83	19,61	23,74	15,24	12,96	4,75	5,74	100	26,78

TABEL III
VASA ESCARIA, CERAMICA ORIENTALĂ

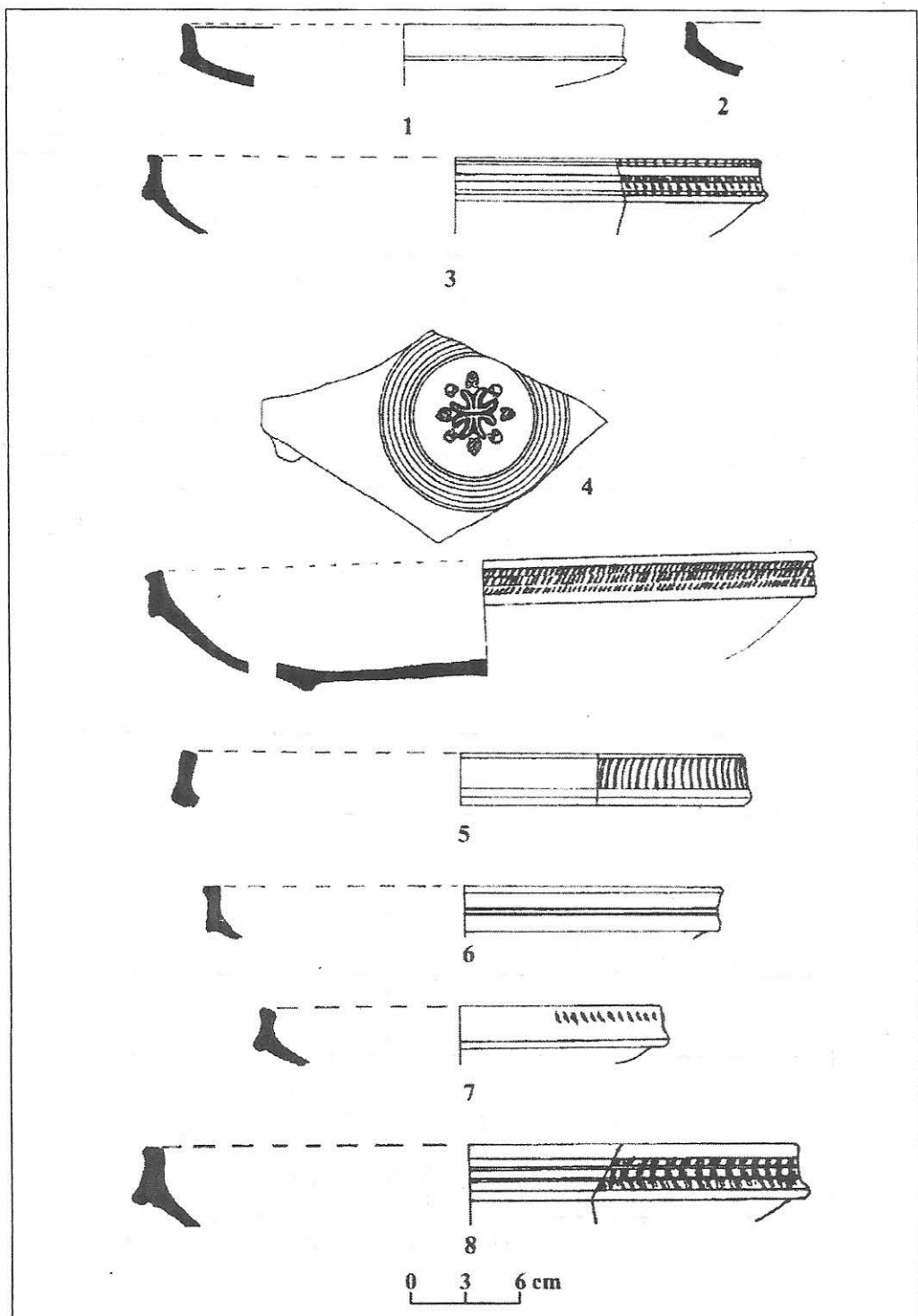
Nr. crt.	Forma	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass	Descop. studiate	Describe ilustate
		sec. I - III					sec. IV - VII										
1	I. Williams, Zevros, 1982, p. 19, fig. 8	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
2	II. Abadie-Reynal, Sodini 1992, CC 132	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
3	III. Robinson K 41	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
4	IV. Hayes 1, Çandarlı	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
5	V. Hayes 3, Çandarlı	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
6	VI. Hayes 4, Çandarlı	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1
7	VII. Hayes 1	-	-	-	-	-	4	3	12	2	1	1	-	-	1	24	11
8	VII. Hayes 2	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	3	2
9	IX. Hayes 3	-	-	-	-	-	-	-	7	183	92	16	13	-	28	339	43
10	X. Kenrick 1985, 814.1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
11	XI. Haues, p. 408-410, fig. 92.11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	3	3
12	XII. Hayes, p. 408-410, fig. 92/4	-	-	-	-	-	-	-	3	4	1	1	-	-	2	11	5
13	XIII. Hayes 4	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2	2
14	XIV. Waagé 932	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	6	6
15	XV. Kenrick 1985, B722.2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	3	3
16	XVI. Hayes 5	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	1	-	-	1	8	6
17	XVII. Hayes 6	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	4	4
18	XVIII. Hayes 8	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	-	-	-	-	5	5
19	XIX. Abadie-Reynal, Sodini 1992, CF 183	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
20	XX. Hayes 10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	8	17	2	-	34	7
21	Fragmente ceramice șampilate	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	14	4	1	3	30	30
TOTAL		1	2	3	-	1	5	6	24	209	116	41	34	3	37	482	136
%		0,21	0,41	0,62	-	0,21	1,04	1,24	4,98	43,36	24,07	8,51	7,05	0,62	7,68	100	28,22

TABEL IV
VASA ESCARIA. CERAMICA ORIENTALĂ, FORMA HAYES 3

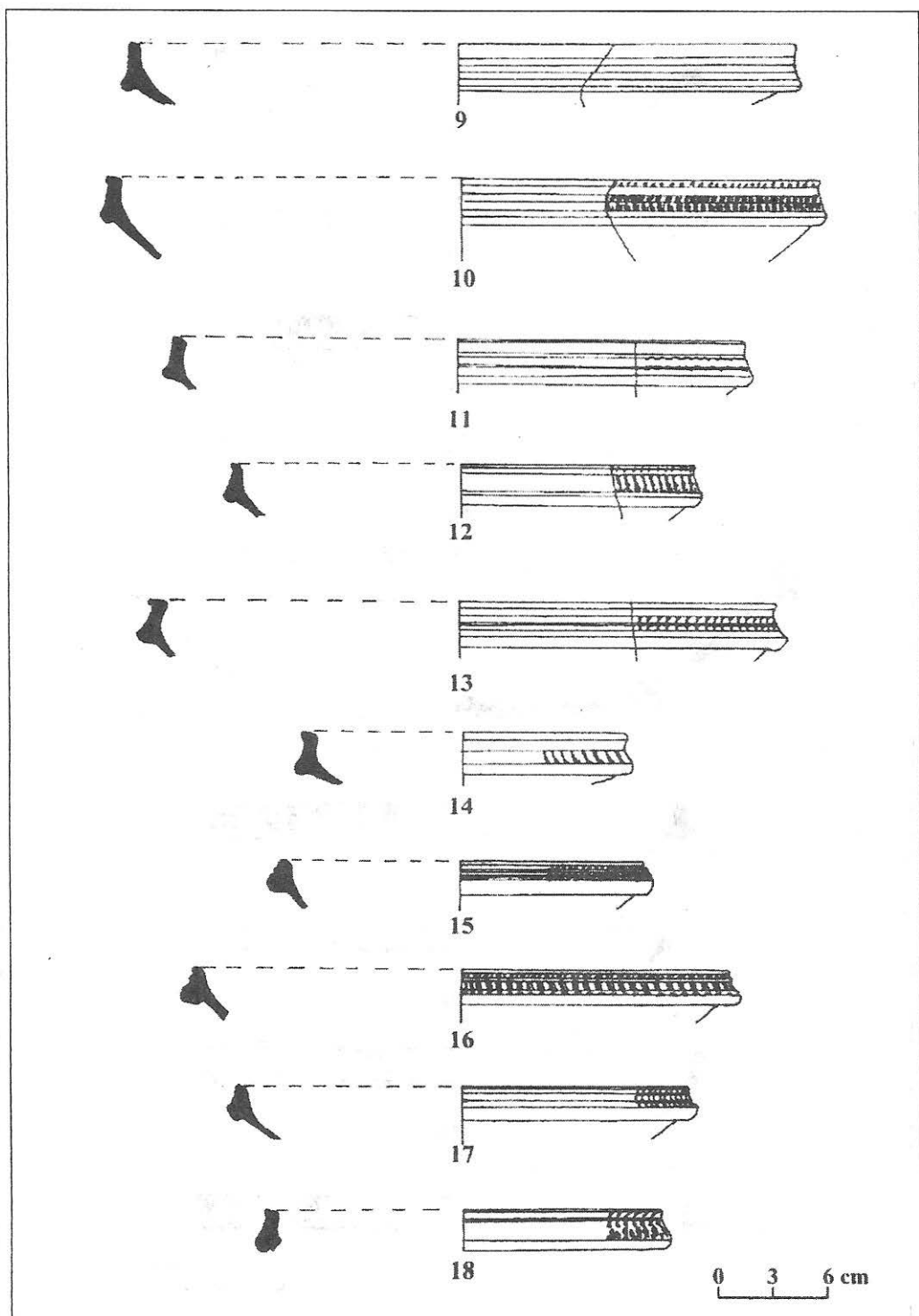
Nr. crt.	Forma Hayes 3	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Pass.	Descoperite studiate	Descrise ilustrate
1	A	1	2	1	-	-	-	1	5	2
2	B	3	16	-	-	-	-	1	20	4
3	C	2	39	8	2	2	-	5	58	8
4	D	-	20	2	-	-	-	2	24	4
5	E	-	65	28	3	5	-	6	107	8
6	F	1	40	38	6	4	-	13	102	10
7	G	-	-	12	4	2	-	-	18	6
8	H	-	1	3	1	-	-	-	5	1
	TOTAL	7	183	92	16	13	-	28	339	43
	%	2,06	53,98	27,14	4,72	3,83	-	8,26	100	12,68

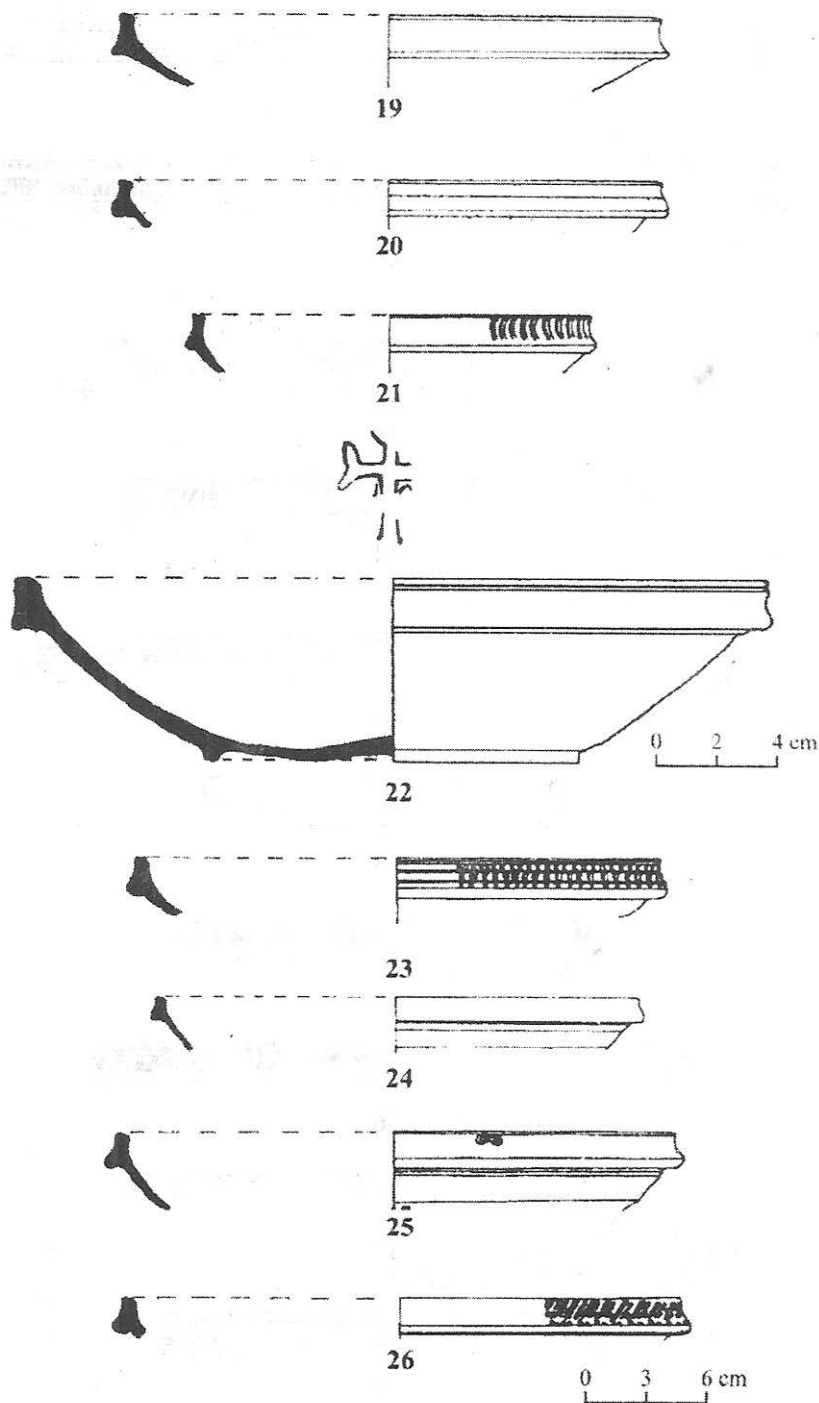
Grafic I - Repartiția procentuală a variantelor Formei Hayes.

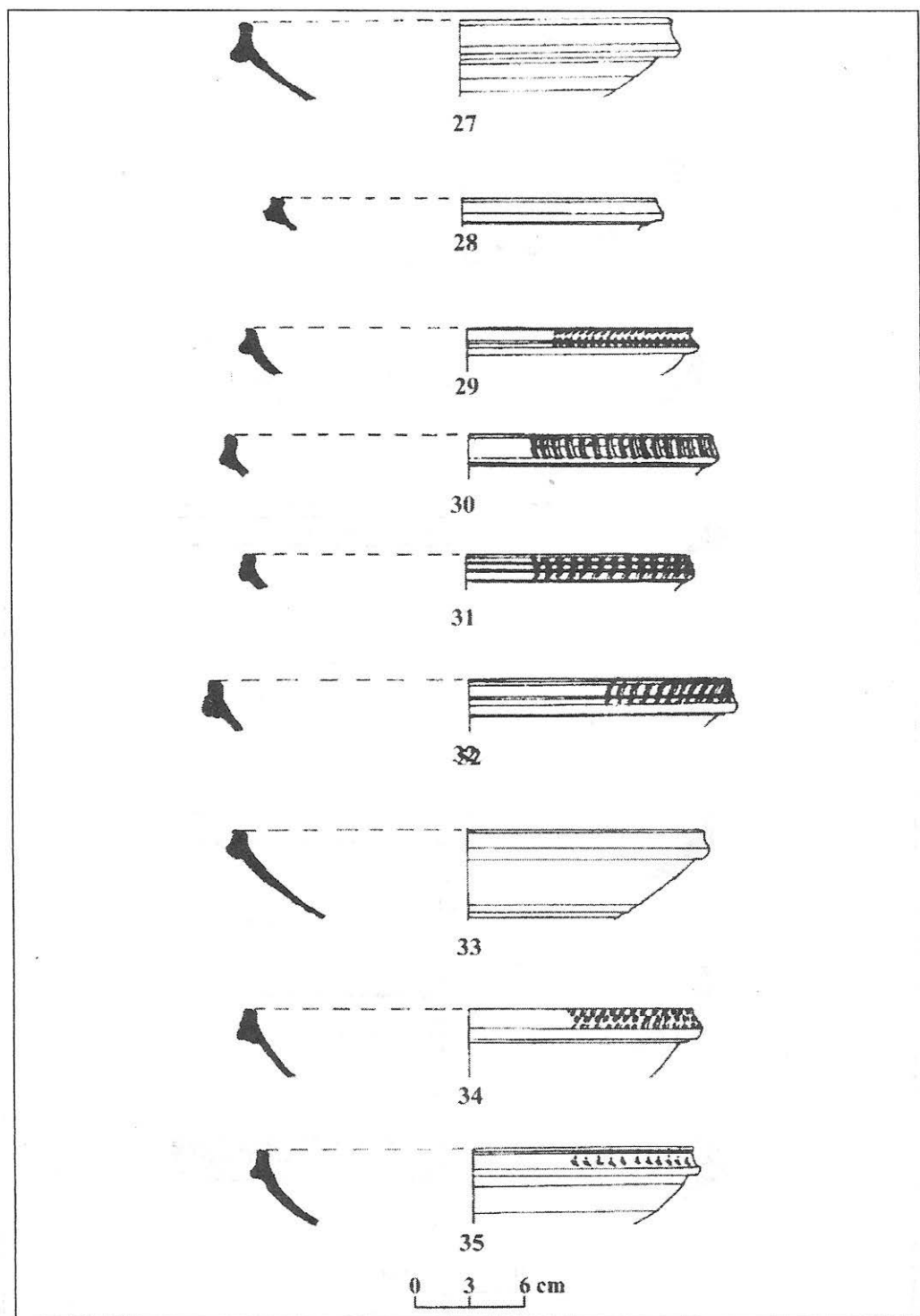
Planşa I.

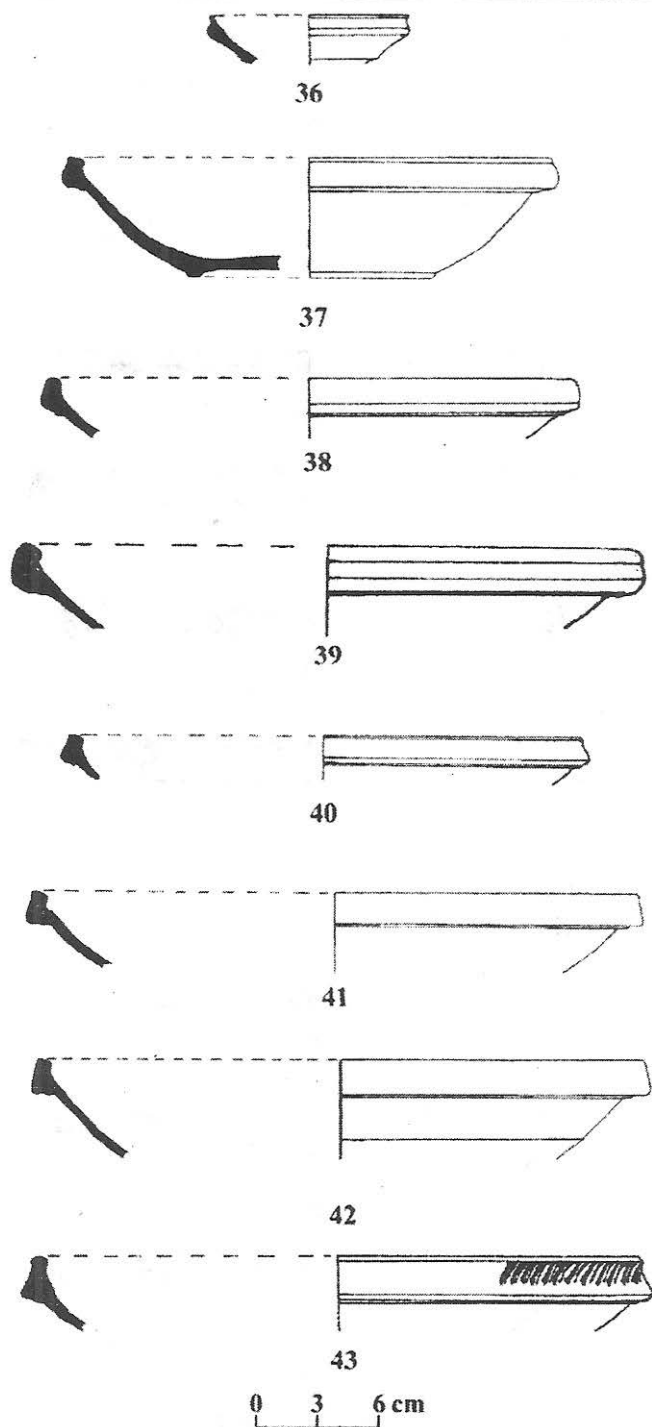
Planșa II.

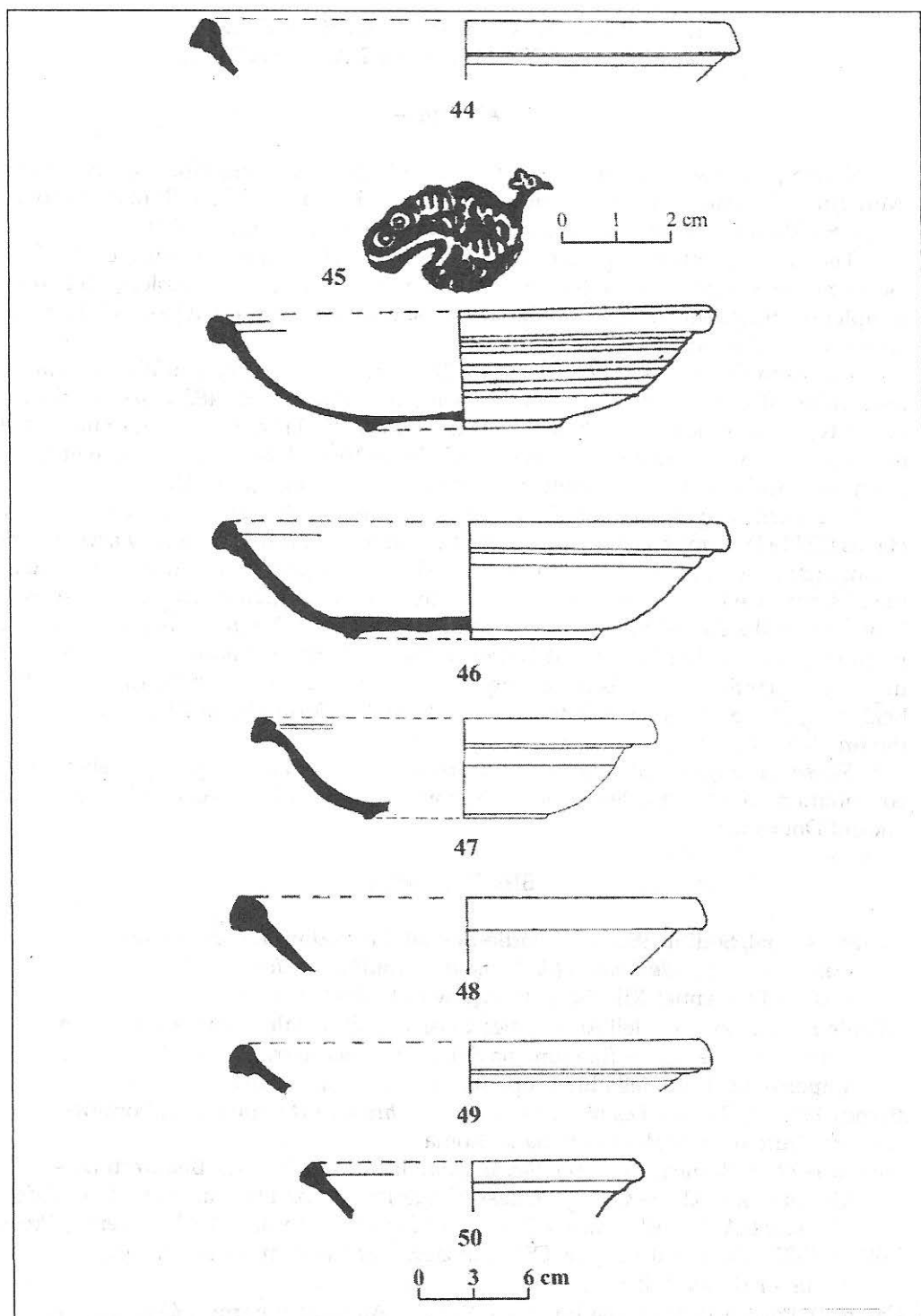
Planşa III.

Planșa IV.

Planșa V.

Planșa VI.

LATE ROMAN POTTERY FROM HALMYRIS VASA ESCARIA: FORMS HAYES 2 AND HAYES 10

- Abstract -

During almost two decades of archaeological investigations at Halmyris (Murighiol Commune, Tulcea County) 13 levels of Roman and Late Roman inhabitation were identified, dated for sure during the 1st and the 7th centuries AD.

The large quantity of pottery discovered, as well as the preparing of the first monographic volume, led to the study of 2,106 vases which are complete, able to be complete or fragmentary, representing the most common ceramics types and the main centers of production (see Tables I and II).

Out from these ones, 1,122 pieces (53, 27%) are of Oriental origin. We can remark the significant presence of the vessel for meal (*vasa escaria*) with 482 vases, representing 20 types identified through analogies (see Table III). From the Late Oriental ware the most evident are the Forms Hayes 3 and Hayes 10, both through the large number of findings and through the problems arisen by the chronological dating.

The Form Hayes 3 is found at Halmyris through all eight types identified by Hayes (Table IV, Graphic I). Whether the beginning of this form is totally accepted as belonging to the first half of the 5th century AD, also attested at Halmyris, the date of the end provoked many discussions as a result of some recent archaeological research. Hayes dates the end of this form towards the year 550 AD and the beginning of the Form Hayes 10 during 580 AD. At Halmyris the Form Hayes 3 is also found, certainly in a small quantity, on levels belonging to the second half of the 6th century, even the beginning of the 7th century AD. In the same time, the Form Hayes 10 appears during the first half of the 6th century AD.

These findings certify the new European investigations, bringing a significant contribution to the knowledge of an important aspect of the economic life of the ancient Dobroudja.

BIBLIOGRAFIE

- Abadie-Reynal, Sodini 1992 - C. Abadie-Reynal, J.P. Sodini, *La céramique paléochrétienne de Thasos (Aliki, Delkos, fouilles anciennes)*, Etudes Thasiennes XIII, Ecole Française d'Antènes, Paris.
- Atlante I - Enciclopedia dell'Arte Antica Classica e Orientale. Atlante delle forme ceramiche. I. Ceramica fine romana del bacino Mediterraneo (Medio e tardo Impero), Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma, 1981.
- Barnea 1977 - I. Barnea, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Pontificio Insitituto di Arheologia Cristiana, Roma.
- Barnea 1979 - I. Barnea, *Arta creștină în România*, I (sec. III - VI), București Bass,
- Doorninck 1982 - George F. Bass, Frederick H. von Doorninck, Jr. *Yassi Ada, Volume I. A Seventh Century Byzantine Shipwreck*, Texas A & M University Press.
- Böttger 1982 - Burkhard Böttger, *Die Gefäßkeramik aus dem Kastell Iatrus*, Iatrus - Krivina II, Berlin.
- Cătănciu, Barnea 1979 - Ioana Bogdan Cătănciu, Alexandru Barnea, *Ceramica și descoperiri mărunte*, Tropaeum Traiani, I, Cetatea, Bibl. Arh. XXXV, p. 177-226.

- Crawford 1990 - J. Stephens Crawford, *The Byzantine Shops at Sardis*, Monograph/Archaeological Exploration of Sardis, 9, Massachusetts & London.
- Delgado 1988 - M. Delgado, *Contribuciao para o estudo das ceramicas romanas tardias do Medio Oriente encontradas em Portugal*, Cadernos de Arqueologia, serie II, 5, 1988, p. 35-48.
- Eiwanger 1981 - D. Eiwanger, *Demetrias IV, Keramik und Kleinfunde aus der Damokratia-Basilika in Demetrias, I-II*, Bonn.
- Hayes 1972 - J.W. Hayes, *Late Roman Pottery*, Th British School at Rome, London.
- Hellström 1971 - Pontus Hellström, *Labraunda. Pottery of Classical and Later Date Terracotta Lamps and Glass*, Athens.
- Kenrick 1985 - P.M. Kenrick, *Excavations at Sidi Khrebish Bengazi (Berenice), III, Part I, The Fine Pottery*, Supplements to Libya Antiqua, V, Tripoli.
- Knipovici 1952 - T.N. Knipovici, *Krasnolakovaia keramika pervih vekov n.e. iz raskopok Bosporskoj ekspeditii 1935-1940 gg*, MIA, 25, p. 289-326.
- Kuhnen 1989 - Hans Peter Kuhnen, *Studien zur Chronologie und Siedlungsarchäologie des Karmel (Israel) zwischen Hellenismus und Spätantike*, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients, Reihe B, nr., 72, Wiesbaden, p. 3 - 93.
- Kuzmanov 1993 - Gheorghe Kuzmanov, *Rannovizantiiska keramika ot Nikopolis ad Nestum*, Arheologija Sofia, 4, p. 34-45.
- Mackensen 1984 - Michael Mackensen, *Eine befestigte spätantike Anlage vor den Stadtmauern von Resafa*, Resafa I, Deutsches Archäologisches Institut, Mainz am Rhein.
- Maia 1978 - Maria Garcia Preira Maia, *Contributos para as cartas de distribucao em Portugal sa "Sigillata Luzente" e da "Late Roman C. Ware"*, Actas das III Jornadas Arqueologicas, vol. I, Lisboa, 1978, p. 293 - 307.
- Mayet, Picon 1986 - F. Mayet, M. Picon, *Un sigillée phocéenne tardive (Late Roman C Ware) et sa diffusion en Occident*, Figlina, 7, Documents du laboratoire de céramologie de Lyon, 1986, p. 129 - 142.
- Minčev 1982 - Alexandăr Minčev, *Die einfuhrspätantiken Rotlack - Keramik in die westliche Schwarzmeerküste*, (rez. lb. germană), Izvestija Varna, 18 (33), p. 17-30, + 5 pl.
- Mitsopoulos-Leon 1991 - Veronika Mitsopoulos-Leon, *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos Kleinfunde. 1. Teil: Keramik hellenistischer und römischer Zeit*, Forschungen in Ephesos IX 2/2, Wien.
- Muteanu, Papuc 1976 - Maria Munteanu, Gh. Papuc, *La céramique romaine tardive à décor estampé découverte à Tomis*, Pontica, 9, p. 147-154.
- Opaîț 1991 A - Andrei Opaîț, *Ceramica din așezarea și cetatea de la Independența (Murighiol), secolele V î.e.n. - VII e.n.*, Peuce, 10, p. 133 - 182 (vol. I), 165-216 (vol. II).
- Opaîț 1991 B - Andrei Opaîț, *O săpătură de salvare în orașul antic Ibida*, SCIVA, 42, 1-2, p. 21-56.
- Opaîț 1996 - Andrei Opaîț, *Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia (secolele IV-VI p. Chr.). Producția ceramicii locale și de import*, Institutul Român de Tracologie, Biblioteca Thracologica XVI, București.
- Papuc 1973 - Gh. Papuc, *Ceramica romană târzie cu decor ștampilat descoperită la Edificiul roman cu mozaic de la Tomis*, Pontica 6, p. 153-192.
- Perko 1995 - Verena Vidrih Perko, *Spätantike Keramische Neufunde aus Piran*, RCRF,

- Acta 34, Székesfehérvár, p. 241-248.
- Popescu 1965 - Emilian Popescu, *Ceramica romană târzie cu decor șampilat descoperită la Histria*, SCIV, 4, 16, p. 695-724.
- Robinson 1959 - Henry S. Robinson, *Pottery of the Roman Period. Chronology*, The Athenian Agora, V, Princeton.
- Rodziewicz 1976 - Mieczysław Rodziewicz, *La céramique romaine tardive d'Alexandrie*, Alexandrie I, Varsovie.
- Suceveanu 1982 - Alexandru Suceveanu, *Contribuții la studiul ceramicii romano-bizantine de la Histria*, SCIVA, 33, 1, p. 79-107.
- Topoleanu 1996 A - Florin Topoleanu, *Halmyris - un nouveau centre de production de lampes dans le nord de la Dobroudja (IIe - VIIe s. ap. J.-C.)*, RCRF, Acta 33, Abington, p. 91-94.
- Topoleanu 1996 B - Florin Topoleanu, *Ceramica romană târzie cu decor șampilat descoperită la Halmyris*, Peuce 12, Tulcea, p. 143-168.
- Uscătescu Barrón 1992 - Alexandra Uscătescu Barrón, *Cerámica importada en Gerasa (Yaras, Jordania): el lote de las excavaciones del Macellum*, Caesaraugusta, 69, p. 115-182.
- Waagé 1948 - Frederick O. Waagé, *Hellenistic and Roman Tableware of North Syria*, Antioch-on-the-Orantes IV, 1, *Ceramics and Islamic Coins*, Princeton, p. 1-60, p. I-XI.
- Williams, Zervos 1982 - Charles K. Williams II, Orestes H. Zervos, *Corinth, 1981: East of the Theater*, Hesperia, 51, 2, p. 115-144, + 10 pl.